

6. Манько В. М. Дидактичні умови формування у студентів професійно-пізнавального інтересу до спеціальних дисциплін. *Соціалізація особистості: зб. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова*. Київ: Логос, 2000. Вип. 2. С. 153–161

7. Стафій А. С. Особливості прояву ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку. 2015. URL: <https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/1008/Stafiy.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

8. Український тлумачний словник. URL: http://ukrainian_explanatory.academic.ru/18478814

9. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. №.38. С. 222–233. URL: http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf

Котломанітова Г.О.

кандидатка педагогічних наук, доцентка

*доцентка кафедри соціальної роботи, реабілітації та повсякденної адаптації
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ

Насильство в сім'ї є однією з найбільш розповсюджених форм порушення прав людини. Протягом тривалого часу в Україні на рівні суспільства проблеми насильства в сім'ї, жорстокого поводження з дітьми активно не обговорювалися. Правозахисні громадські організації стали не тільки ініціаторами захисту жертв насилля, а й спонукали органи влади до встановлення державної системи захисту потерпілих від насильства та системної роботи з протидії домашньому насильству й жорсткому поводженню з дітьми. Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (2018 р.) визначені організаційно-правові засади запобігання такому явищу, основні напрями реалізації державної політики, спрямовані на захист прав та інтересів постраждалих осіб. Набуває практикування різноспрямована соціально-педагогічна робота, спрямована на запобігання та протидію насильства та жорстокого поводження з дітьми.

Наразі соціальна робота в цьому аспекті має такі завдання:

- інформувати про сутність і наслідки жорстокого поводження з дітьми, відповідальність за них;
- показувати моделі сімейного та суспільного виховання, людських стосунків, які засновані на гуманних і демократичних засадах;
- роз'яснювати права членів сім'ї, вчити їх реалізовувати та захищати і на цій основі будувати власні моделі сімейного життя і сімейного виховання;
- змінювати ставлення суспільства до жорстокого поводження з дітьми, активізувати громадську позицію людей;

- сприяти самореалізації дітей і дорослих [1].

Соціально-профілактична робота щодо жорстокого поводження з дітьми має такі форми:

- первинна (як загальна просвіта населення з цього явища: що воно таке, чому воно є поганим і неприйнятним. Застосовується в основному для нормальних, благополучних сімей);

- вторинна (де зафіксовано, чи постерігається жорстоке поводження з дітьми, членами родини, домашніми тваринами. Це цілеспрямована робота з окремими групами дорослих і дітей з метою зміни ставлення до поводження з дітьми, формування гуманного ставлення дорослих до дітей, життєвих умінь та навичок у дорослих та дітей, роз'яснення сутності і відповідальності за жорстоке поводження з дітьми);

- третинна (з тими, хто постраждав від жорстокого поводження з метою навчання самозахисту; з тими, хто здійснює таке поводження – як соціальне навчання і контроль, що є умовою збереження сім'ї, залишення батьківських прав тощо) [3, с.201-203].

Заслужують на увагу різні моделі соціально-профілактичної роботи в аспекті протидії жорстокого поводження з дітьми, серед яких – модель «допомоги для самопомоги», яка змінює свідомість і поведінки дорослих і дітей.

«Допомога для самопомоги» розглядає людину як суб'єкта соціальної роботи і власного життя, передбачає комплекс послуг, які спрямовані на підтримку, допомогу і самопомогу особистості. Особливістю цієї моделі є стимулювання людини до навчання самостійному розв'язанню проблем через навчання: правам людини; життєвим умінням і навичкам, які реалізують ці права в реальному житті, дозволяють запобігти їх порушенню; толерантності, зміну ставлення до жорстокого поводження з дітьми на неприйняття та відмову від такого поводження [4, с. 30].

Таке навчання поєднується із соціальною підтримкою (психологічною, педагогічною, юридичною), яка дозволяє стабілізувати, не погіршити ситуацію, закріпити позитивні зміни в особистості. Разом з цим, необхідною є спрямованість соціальної роботи на самопомогу: в нашому випадку це здійснення рефлексії свого поводження тими, хто жорстоко ставиться до дітей, у поєднанні із самоконтролем. Цьому теж треба навчати: як оцінити ситуацію з огляду на жорстокість, як загальмувати свої емоції та поведінку, нагадувати про батьківські та професійні обов'язки щодо дітей. При цьому опора в соціальній роботі здійснюється як на життєвий досвід дорослих і дітей, так і на зразки гуманної поведінки з дітьми.

У «допомозі для самопомоги» акцент робиться на відповідальність кожної людини, яка здійснює жорстоке поводження з дітьми, на бажанні змінитися, на власному виборі життєвого шляху. Це реалізує добровільність прийняття послуг у соціальній роботі і це є можливістю попередити застосування правових норм і покарання [6, с. 168].

У зв'язку з тим, що захист прав членів сім'ї у самій сім'ї з одного боку є необхідним, коли сім'я є неблагополучною; з іншого боку – можливий у

більшості країн тільки за згодою членів сім'ї, а вхід у сім'ю обмежений законодавством і можливий лише у разі порушення членами сім'ї морально-правових норм, доцільним є введення контрактної моделі соціально-педагогічної роботи з сім'єю, де є жорстоке поводження з дітьми. Ця модель розглядає соціальну роботу різних напрямів з сім'єю як останній шанс для сім'ї перед тим, як у розв'язанні її проблем будуть приймати участь органи державної влади і силові структури. Фахівець соціальної сфери і сім'я на початку їх стосунків визначають цілі спільної діяльності і на цій основі офіційно приймають робочу угоду про шляхи досягнення цих цілей, час, дії та інші складові, необхідні для досягнення цих цілей. Сім'я одержує завдання, виконання яких контролюється, попереджається про відповідальність за їх невиконання (передачу справи у інші структури) [5, с. 217].

У договорі записується, що соціальний працівник відвідує сім'ю, може опитувати сусідів про життя сім'ї, але лише з дозволу цієї родини, заходить у такий простір, куди його пускають, отже, він не порушує права на приватну власність і таємницю сімейного життя. Таку угоду в соціальній роботі з сім'ями, які перебувають під соціальним супроводом, заключають заклади соціальної сфери (державні й недержавні): служби у справах дітей, центри соціальних служб, центри надання соціальних послуг, громадські організації, які здійснюють правозахисну, соціально-профілактичну роботу щодо протидії насильству тощо.

Враховуючи сутність і причини жорстокого поводження з дітьми, ґрунтуючись на моделі «допомоги для самопомоги» в соціальній і соціально-педагогічній роботі з означеної проблеми, треба здійснювати роботу з дітьми щодо забезпечення соціальних умов для реалізації їх права на висловлювання власних поглядів паралельно із роботою в мікро- та макросередовищі щодо реалізації ними цього права. Жорстоке поводження з дітьми, про яке вони можуть сказати, – загорода для тих, хто його здійснює. До того ж, жорстоке поводження може бути меншим, коли дитина вміє сказати про свої права та інтереси, довести їх до інших осіб. Тому важливим є почути голос дитини, її думку і на цій основі будувати роботу по забезпеченню реалізації її прав, її захисту [5, с. 84].

Змістом соціально-профілактичної роботи з дітьми є: знання дитини про власні права у сім'ї; вміння захиститись від насильства; знання дитини про дії у кризовій ситуації; інформованість, до кого і як звертатись у подібних випадках.

Доцільна індивідуальна робота з дітьми – жертвами домашнього насильства, дітьми з асоціальних сімей тощо, й групова робота, в дитячих колективах. Зміст останньої становить: формування толерантності в сім'ї, мікросередовищі, школі; просвіта про права дітей, суб'єктів їх захисту; формування вміння протистояти насильству і жорстокому поводженню; формування життєвих умінь і навичок щодо ситуації жорстокого поводження і насильства; організація предметного дозвілля і відпочинку дітей на засадах гуманізму; створення умов для самовиявлення лідерів, позитивних якостей особистості; показ прикладів кращих стосунків і перенесення їх на конкретні ситуації в житті дитячого колективу [2, с. 43].

Основними методами соціальної роботи з дітьми можна назвати такі, на наш погляд:

- *соціально-психологічні*, спрямовані на внутрішній світ дитини, які передбачають певну корекцію його системи цінностей і орієнтацій, а також уявлень і переваг, які удосконалюють його психологічні можливості і надання відповідної підтримки і допомоги (методи психодіагностики і психокорекції, психологічне консультування тощо);

- *соціально-педагогічні*, які дають можливість підвищити освітній і інтелектуальний рівень дитини, сформувати адекватну оточуючим його умовам систему ціннісних орієнтацій і уявлень (методи освіти і просвіти, педагогічної корекції і педагогічного консультування);

- *соціально-групові*, що дозволяють соціальному працівникові і іншим спеціалістам вести роботу з соціальним оточенням дитини (сімейне консультування, корекція системи відношень в дитячому колективі, організація дитячих колективів, які орієнтовані на позитивну діяльність) [6, с. 185].

Безперечно, має здійснюватися соціально-профілактична робота з сім'єю, в якій є жорстоке поводження з дітьми, відповідно вказаних моделей, зокрема за напрямками: запобігання та боротьба з насильством в сім'ї; формування усвідомленого батьківства; «укріплення» неблагополучних сімей; організація групи само- та взаємопідтримки та допомоги, діяльності фасилітаторів із сімейної просвіти; навчання членів сім'ї поведінці у кризових ситуаціях [7, с. 214].

Соціально-профілактична робота з батьками щодо жорстокого поводження з дітьми складається з: 1) батьківської просвіти: права та потреби дітей, права та обов'язки батьків щодо дітей, особливості розвитку дітей, родинного виховання, жорстоке поводження з дітьми і насильство в сім'ї: його сутність, наслідки, відповідальність; 2) формування толерантності, життєвих сімейних умінь і навичок (комунікативних, прийняття рішень, прогнозування, управління собою).

Таким чином, вказані моделі соціально-педагогічної роботи з протидії жорстокому поводженню з дітьми в сім'ї мають досягти наступних проєктованих цілей: виконання та відновлення сім'єю своїх функцій; реалізацію нею своїх прав у суспільстві та прав членів сім'ї у родині і через це – відновлення родинних стосунків, покращання стосунків з мікро- та макросередовищем; компенсацію неповної структури сім'ї та реабілітацію сім'ї, спрямування її через співпрацю до самовизначення та самореалізації; реалізацію прав людей на сім'ю і проживання в найкращих умовах для виживання, захисту і розвитку, природному середовищі та основному осередку суспільства – у сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 2018р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
2. Запобігання і протидія насильству в сім'ї: Методичні рекомендації для соціальних працівників. Київ: ДЦССМ, 2004. 192 с.

3. Журавель Т.В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насильства щодо дітей. Соціальна педагогіка: навч.пос-к. / За заг.ред. О.В. Безпалько. Київ, 2013. С.197-209.

4. Сафонова Т.Я. Жорстоке поводження з дітьми. *Соціальна педагогіка*. 2003. №3. С. 73-82.

5. Система захисту дітей від жорстокого поводження: Навчально-методичний посібник / За ред.: К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної. Київ: Держсоцслужба, 2005. 396 с.

6. Соціальна педагогіка: теорія та технології: Підручник. / За ред. І.Д. Зверевої. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.

7. Трубавіна І.М. Соціально-педагогічна робота з сім'єю в Україні: теорія і методика: [монографія]. Харків: Нове слово, 2007. 395 с.

Красношапка Ю.О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота»

Сумського державного університету імені А.С.Макаренка

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ ПОТРАПИЛИ В СКЛАДНІ ЖИТТЄВІ ОБСТАВИНИ

Науковий керівник - кандидатка педагогічних наук, доцентка Іонова І.М.

В Україні соціальна робота з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, стрімко розвивається завдяки цифровізації та впровадженню інноваційних підходів. Цифрові технології трансформують соціальну сферу, зокрема у напрямку допомоги дітям, відкриваючи нові можливості для надання соціальних послуг, комунікації, профілактики та підтримки вразливих груп.

Існує багато мобільних додатків, розроблених для забезпечення психологічної, юридичної та соціальної підтримки дітей. Такі додатки дозволяють дітям анонімно та легко отримувати консультації психолога, повідомляти про випадки булінгу чи насильства. Розповсюдженням є використання соціальними службами онлайн-платформи для дистанційної роботи з дітьми та їхніми родинами. Крім того, спеціальні програми й курси для розвитку соціальних, емоційних та когнітивних навичок дітей успішно реалізуються через онлайн-ресурси, що дозволяє підтримувати розвиток дітей з різноманітними потребами, зокрема тих, що мають особливості розвитку.

Серед широкого спектра технологій є приклади особливо ефективних рішень, які не лише вирішують свої завдання, але й стають зразками для інших технологій та фахівців, які працюють над їх розробкою.

Ключовим інструментом цифрової трансформації в Україні, що реалізує концепцію «держави у смартфоні» є додаток «Дія» [1]. Він активно розширюється, пропонуючи громадянам численні електронні послуги й набуває